

Dat getuigenis moet uitgaan in de gemeente zelve, opdat alle insluiting van de leugen gestuit worde, en de gemeente steeds vaster gebouwd worde, op haar allerheiligst geloof, dat haar van de vaderen is overgeleverd.

Dat getuigenis moet verdiept worden in ons eigen hart, opdat geen onzer langer over de woorden heenleze, maar het klaarlijk voor zijn eigen bewustzijn vertolkte, wat het zegt den Immanuel te kennen, als geboren uit de maagd Maria, en als den Zoon des levenden Gods, ontvangen van den Heiligen Geest.

Bovenal dat getuigenis onzer ziel moet uitgaan in haar ontmoeting met Jezus zelf in het mysterie des lofs, der dankzegging en der gebeden. Onze ziel moet het hem, in jubelenden dank belijden, dat wij hem nog wel waarlijk belijden, loven en lieven als het Woord dat vleesch werd, als God geopenbaard in het vleesch, als den Goel en Redder ten eeuwigen leven.

En waar dit protest van onze Kerstfeestviering, ons, bij het zien of anderzwaart, tot zelfverheffing en hoogmoed mocht verlokken, daar plaatst elk kind van God onder zijn beest en moedig getuigenis de erkentenis, van wat Jezus zelf omtrent Petrus uitsprak: Niet uit mij, ook ik zou niet vleesch en bloed zijn afgedood, en dat ik mijn Heiland nog in de volheid van zijn glorie mag belijden, dank ik eeniglijk aan mijn Vader in de hemelen, die het mij in de bezwijking mijner ziele heeft geopenbaard.

wat Satan zich tegen dat Kindeke ook onderwinden zal, in dat Kindeke zal het beeld Gods nimmer, ook niet met één enkele schrijning, geschoonden worden.

Het beeld Gods in dat heilig Kindeke zal triumfeeren over het bangste gevaar.

Toch niet, alsof reeds in de kribbe het beeld Gods in dat Kindeke doorblonk met algeheele volkomenheid.

Het beeld Gods begint in het Kindeke, maar wordt eerst in den volkomen man voldeind. Vandaar dat Jezus *heman* in grootte, in wijsheid, en in genade bij God en bij de menschen.

En meer nog, Jezus nam onze natuur aan, gelijk die was, vleesch en bloed uit het vleesch en bloed van Maria, en eerst op Thabor werd voor een oogenblik die menschelijke natuur in vollen luister verheerlijkt.

Vandaar de strijd, en de worsteling; vandaar het ingaan in het mysterie des lijdens; vandaar het wegzinken onder vloek en dood. En eerst als de drinkbeker tot den laatste druppel geleid is, en Immanuel uit het graf verrijst, blinkt het beeld Gods, niet alleen inwendig, maar ook uitwendig, volkomen door, en als de Christus op den weg naar Damascus aan Paulus, en op Pathmos aan Johannes verschijnt, ziet hem het menschelijk oog in volle glorie, en is het beeld Gods en de gelijkenisse Gods in den Zoon des menschen te bewonderen geweest in zijn verordende en tot volkomenheid gebrachte zuiverheid.

Bij Bethlehem is het als het oogen van de Zonne der gerechtigheid in het gedempte goud van den dageraad, en eerst als Christus uit den hemel verschijnt staat deze Zonne der gerechtigheid, alles verblindend, in haar Zenith.

de Kunst schiep door hare wonderen gave der verbeelding de daarbij behorende symbolen.

Dusdanig is de tweesprong op den levensweg aan het einde dezer eeuw. Er zijn twee elkander kruisende sporen. Zich richtende naar het Oosten, loopt het aloude spoor van het geloof in de van God gegeven Openbaring, die alle aanbidding van den wil uitsluit. Maar dit oude spoor wordt nu gekruist door den nieuwen weg van het Symbolisme, dat stoutheid het woord *Wil-aanbidding* tot den einde toe op zijn wegwijzers nederschrijft. En het magtigere drijven van zulk een antichristelijk beginsel kan zich niet bevredigd gevoelen in de resultaten der afwijking op gewild terrein, maar moet noodzakelijk leiden tot tegenovergestelde conclusies en uitkomsten, zoowel op sociaal en politiek als op zedelijk en wetenschappelijk gebied. Een feit, dat niemand zal weerspreken, die weet, dat de Openbaring niet alleen heilige mysteriën ontsluit, maar ook onherroepelijke beginselen verkondigt en gehoorzaamheid eischt aan onveranderlijke ordinaantien; en dat intependeel onder de heerschappij van het Symbolisme, een ieder vrij is zijn eigen beginselen uit te denken en volkomen naar willekeur zelf zijn zedelijke ordinaantien vast te stellen. De jurist in het symbolische kamp aarzelt niet te verklaren dat er geen recht is, dan de beschreven wet en dat, daarom, wat vandaag nog recht is, morgen onrecht wordt, zoodra die wet herroepen is.

Het lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

schaduwzijde is duidelijk zichtbaar en aan het einde der middeleeuwen, kon zoowel de lagere als de hogere klasse getuigen, tot welke treurige gevolgen voor kerk en maatschappij, dit compromis tusschen Openbaring en Symbolisme had geleid. Ik doel hier niet op het misbruik. Van misbruik heeft ieder systeem te lijden. Ik vestig uwe aandacht slechts op feiten, die, aan het eind der middeleeuwen, de logische consequentie van het systeem zelve bewezen. Gods heilig Woord bijna niet gekend door het volk. Een overvloed van mystieke sensaties, die den geest verdonkerden. Een algemeene stompheid en dofheid, die zoowel geweten als bewustzijn in slaap hield en den afstand tusschen de lagere en de hogere klassen wijd en scherp maakte. De leeken overheerscht door de geestelijkheid. Alle levensenergie gebroken. En de geest der vrijheid en onafhankelijkheid geheel ten onder gebracht.

als hij vaardig Londen heven in het predikaat titel van naar on keeren den, dat vergeten de zeldi in zijn is in onze oude spi van te publieke een ons van de natuurlij als onze niet wist biljken en liet z en harm nen, mo te bestrij een geba enwel misbruik zijdig uit het hart nanten, r aangeroe vervangst keeren v Het Cal baring o andere v haar we hare hee En al tot mijn hoe wij e Symbolis derscheld voor liturg digd moe word. Ingeval of dame, prachtige rijk vers belijdenis, leven gav geven on onze con te geven, van de h de symbe is en poeg heid en man, die ging het waardigen aardigma z zoodra de heid aang vreesd: it bolisme in de ware wantrouwen verbeteren aan de we ordend he

De Zoon des menschen maken, naar onze beelde, naar onze gelijkenisse. Gen. 1:26a.

„Daar ons beeld en naar onze gelijkenis.”

[KERSTFEEST.]

Bethlehem en het Paradijs liggen door eeuwen vaneengescheiden, en hooren toch vlak bijeen.

Het „laat ons menschen maken naar ons beeld en naar onze gelijkenis”, is de gereede draad, die door den val in zonde afgebroken, in de stad Davids weer wordt opgenomen.

De „mensch naar den beelde Gods”, in het Paradijs ondergegaan, leeft in de kribbe van Bethlehem weer op. Hier verschijnt „Gods Zoon en des menschen Zoon”, en het is tot hem, en in die twee-eenheid, dat onze menschelijke natuur, voor het eerst na den val, weer klaarlijk het beeld en de gelijkenisse Gods openbaard.

Daarom zijn er engelen bij de schepping van ons aanzijn, toen de morgensterren, gelijk het in Job heet, vrolijk zongen, en de kinderen Gods, dat zijn hier de hemelsche heerschers, joichten. Maar ook engelen in Efratha's velden, om te jubelen bij de herschepping, bij de herstelling van ons aan zijn bestemming ontzonken geslacht.

Dat is het dan ook wat ons diepst en heiligst gevoel in Bethlehem toesprekt.

Zeker, we komen tot de kribbe niet *zonder* het beeld Gods in ons. Zelfs in den diepst gevallen zondaar ziet Gods oog nog al de trekken van zijn oorspronkelijk beeld. Als mensch geboren kunnen we onszelven nooit ontmenschen. We zijn en blijven eeuwiglijk dat eigen menschelijke wezen dragen, waarin God ons schiep. Maar zoals ge aan een wrak nog ziet dat het een *schip* is, en aan een bouwval na brand dat hier een *huis* is afgebrand, zoo is het aan u in verloren staat, nog te merken dat ge mensch zijt. Alles ontzet, verwrongen, bedorven en neder-geworpen.

En nu, komende tot Bethlehem, ziet ge daar weer het oorspronkelijk beeld Gods in zijn schoonheid en zuiverheid, onder de dubbele gewaarwording, dat het u aan uzelf als een ruine ontdekt, en u boeit door het heimwee, of zóó het beeld Gods ook in u weer wonen mocht.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Als het heilig Kindeke, met maagdelijken trots en dank, in de kribbe van Bethlehem wordt nedergelegd, dan aanschouwt Maria, dan aanschouwen de herders van Efratha, dan aanschouwen de wijzen uit het oosten, ja, dan aanschouwen Gods engelen, bij hun nederdalen en onder hun liefelijke zangen, voor het eerst weer de afschaduwing van Gods beeld en van de Goddelijke gelijkenisse in onze menschelijke natuur.

Niet dat Kindeke als kindeke, maar dat beeld Gods bekoort in Bethlehem door zijn geheimzinnige aantrekkelijkheid.

Er ontsluit zich in dat heilig Kindeke een nieuwe wereld, er opent zich een nieuwe toekomst, er tintelt het uitgangspunt voor een vernieuwd menschelijk geslacht.

Iust dat beeld Gods in den mensch was door Satan aangevochten. Iust dat beeld Gods had, toen het geschoonden werd, de zonde zo vreeslijk doen uitbreken. De mensch kon, ook in zijn val, aan zijn scheppingsordinaantien naar den beelde Gods niet ontkomen, en juist het feit, dat hij dat beeld droeg en bleef dragen, maar nu zo vermetel verminkt en geschoonden, was al de oorzaak van onze naamlooze ellende.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

In de v byterian S ber 1898, lezing geh gatie van het woord Roberts d hem, maar doelende, hoort gebr

En nu, komende tot Bethlehem, ziet ge daar weer het oorspronkelijk beeld Gods in zijn schoonheid en zuiverheid, onder de dubbele gewaarwording, dat het u aan uzelf als een ruine ontdekt, en u boeit door het heimwee, of zóó het beeld Gods ook in u weer wonen mocht.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Natuurlijk, ware geen val op onze schepping gevolgd, wat zou dan de Zoon des menschen verschenen zijn? Uit Adam zelf, en uit zijn volmaakt en heilig geslacht, zou zich aldan de waarachtige Zoon des menschen, en in hem het volle rijke beeld van God, naar Goddelijke gelijkenisse, tot de volkomenheid toe ontwikkeld hebben.

Het beeld Gods zou dan zijn opgekomen, en zulks met ongedempte luister, uit de daad der eerste schepping zelve.

Voor een Messias zou op een wereld zonder zonde geen plaats zijn geweest.

De liefde des Vaders voor den Zoon zijns welbehagens is te groot, om hem als een overvloedige verschijning, wilt ge, als onnoodig toevoegsel, aan deze wereld te geven.

Als God zijn eeniggeboren Zoon aan deze wereld geeft, is dit een zelfoverwinning der eeuwige ontfermingen, en alleen omdat de nood schreeide en de wereld wegzook, en Gods eigen plan met deze wereld verijdeld werd, en zijn beeld en zijn gelijkenisse in de menschenkinderen geschoonden en verminkt was tot onkenbaar wordens toe, daarom triomfeert de liefde in God, en doet Hij in zijn lieven Zoon, dank zij de Vleeschwording van het Woord, zijn menschelijke beeld weer in zuivere gelijkenisse optreden.

Ik herinner mij altijd hoe ik mij ergerde aan het optreden in de kerk van een der voornaamste aanhangers van de nieuwe leer, die in een gesprek met mij er geen geheim van maakte, dat hij het oude Christelijke geloof geheel verworpen had, en dien ik drie dagen later den preekstoel zag beklimmen om plechtig voor te lezen, wat daar geschreven staat in het Boek der Koningen over de wonderen van Elia en andere hoofdstukken uit de Schrift, voorgeschreven door het boek of common prayer. Ik beken openlijk, dat ik niet in staat was, zulk een krasse tegenstelling tusschen persoonlijke overtuiging en uiterlijke vormen te verklaren. Het schiep mij toe de onoprechtheid zelve te zien. Maar hoe grootelijks had ik mij vergist! „o, Neen,” zeide hij, „er was geen sprake van onoprechtheid. Of oordeel zelf. Zoo het onoprecht zijn als gij de naam aan de spelen uwer kinderen en dan met even veel ernst als de kleinen zelve, de rol van koning vervuldet, die uw kleine jongen u opgedragen had? Welke huichelarij kan er dan in steken, meê te spelen en meê te zingen met de kinderen van God, zooda's zij zich noemen, en deel te nemen aan hunnen eeredienst? Natuurlijk, als wij al die verrichtingen voor waar hielden, dan zouden wij niet meê kunnen doen. Maar nu, wat, ik bid u, zou ons kunnen verhinderen uwe heerlijke Christelijke poezie te genieten of onze gevoelens te verdelzen door deel te nemen aan uwe voortreffelijke symbolen? Zelfs het heilig Avondmaal is voor mij een symbolische genieting. Het zijn juist deze kerkelijke verrichtingen, die het meer kinderlijk bestaan van het gewone volk verbinden met het meer bevuste en beschaafde leven der wetenschappelijke kringen.”

Natuurlijk, ware geen val op onze schepping gevolgd, wat zou dan de Zoon des menschen verschenen zijn? Uit Adam zelf, en uit zijn volmaakt en heilig geslacht, zou zich aldan de waarachtige Zoon des menschen, en in hem het volle rijke beeld van God, naar Goddelijke gelijkenisse, tot de volkomenheid toe ontwikkeld hebben.

Het beeld Gods zou dan zijn opgekomen, en zulks met ongedempte luister, uit de daad der eerste schepping zelve.

Voor een Messias zou op een wereld zonder zonde geen plaats zijn geweest.

De liefde des Vaders voor den Zoon zijns welbehagens is te groot, om hem als een overvloedige verschijning, wilt ge, als onnoodig toevoegsel, aan deze wereld te geven.

Als God zijn eeniggeboren Zoon aan deze wereld geeft, is dit een zelfoverwinning der eeuwige ontfermingen, en alleen omdat de nood schreeide en de wereld wegzook, en Gods eigen plan met deze wereld verijdeld werd, en zijn beeld en zijn gelijkenisse in de menschenkinderen geschoonden en verminkt was tot onkenbaar wordens toe, daarom triomfeert de liefde in God, en doet Hij in zijn lieven Zoon, dank zij de Vleeschwording van het Woord, zijn menschelijke beeld weer in zuivere gelijkenisse optreden.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Laat daarom niemand antwoorden, dat, welke rampen ook elders dreigen, noch het Ritualisme, noch het Symbolisme in eigenlijken zin, tot dusverre in onze Calvinistische eeredienst is ingeslopen. Dit is zeker onbetwistbaar. Maar weet ge dan niet, dat geen goed rekenaar slechts de positieve cijfers berekent en de negatieve uitlaat? Welnu, in ons geval is het positieve het insluipen van het zinlijk element in den eeredienst. Maar hier is evenzeer een negatief n.l. het verduisteren van het verstand en het insluipen van onverschilligheid voor de belijdenis. Het Symbolisme begint altijd met de stem der belijdenis het zwijgen op te leggen en een kleinen afkeer van het dogma in te druppelen om op deze wijze de bedding uit te graven, waarin de schitterende ritualistische stroom kan vloeien. En nu, daar ik hier als vreemdeling verkeer, kent gij uw eigen kerken beter dan ik. Maar zijt gij er werkelijk zeker van, dat deze *negatieve* actie van het Symbolisme nergens onder u werkt? Is het gevaar dat de liefde voor de banieren, door uw vaderen ontrouwd, zal ondergaan in zuiver praktisch werk en moeien eeredienst, dan slechts een hersenschim? En indien niet, indien werkelijk onder u de innige gehechtheid aan de geopenbaarde waarheid vermindert en een zekere confessioneele onverschilligheid reeds merkbaar wordt en de geestelijke atmosfeer bevelst, laat dan de wachter op Sions muren den toren beklimmen, want dan staat de poort open en ligt het Symbolisme te loeren voor de gracht. Zoomin als een kapitein den rukwind kan bezweren, die zijn schip dreigt, maar op zijn roer moet letten, zoomin kunt gij den symbolischen stroom beteugelen, indien gij niet getrouw blijft aan uw eigen kerkelijk beginsel. Want zulk een stroom is een allesdoordringende, alles-beheerschende macht, die alleen beteugeld kan worden door de even groote macht van uwe gehechtheid aan de geopenbaarde Waarheid.

Amsterdam, 23 Dec. 1898.

Rede van Dr. A. Kuyper,

gehouden in de *Historical Presbyterian Society* te Philadelphia, over het veldvindend ritualisme.

(Slot.)

Zoo staan dan *Openbaring* en *Symbolisme* krachtens hun beginsel tegen elkander over. Beide bedoelen het tot stand brengen van waarneembare verhouding tusschen het Oneindige en het eindige. Maar tevens staan zij zoo diametrisch tegenover elkander, dat door middel van de *Openbaring* het oneindige Wezen zelf zich ontsluit met den eisch, dat de verhouding door het eindige schepsel zal worden aangenomen door het geloof, terwijl daarentegen in het *Symbolisme* de eindige mensch een symbolische verhouding uitdenkt, die niet door het geloof, maar door waarneming moet gegrepen worden. Nu zal wel niemand het feit ontkennen, dat het Duitse pantheïsme iedere bovennatuurlijke openbaring verwierpt. Van den beginne aan was zijn strijd gericht tegen ieder dogma, iedere belijdenis en iedere goddelijke autoriteit, aan de Heilige Schrift toegekend. Zelfs de gedachte aan een God, die in het proces der historie tusschen beide treedt, was absoluut uitgesloten, ja zelfs uitgeworpen en voorgoed gebannen.

Het Oneindige kon zijn wezen niet anders openbaren dan in den loop der gebeurtenissen en volgens het *mirra* *ge* zich alleen doen waarnemen als het kloppend levensbloed in de aderen van den cosmos en in de menschelijke ziel; maar moest daarbuiten stom en stil zijn als de afgoden. Met deze alles-omvattende antithese tusschen *Openbaring* en *Symbolisme*, kon de heerschende opinie onzer dagen daarom niet anders doen dan zich afkeren van de *Openbaring* om heil te zoeken bij het *Symbolisme*. En hier vonden de *Philosophie* en de *Kunst* haar natuurlijk bondgenootschap — de *Philosophie* hief door haar eenheid van systematische conceptie den geest op naar het *Oneindige* en

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het Symbolisme zou onmiddellijk bestreden zijn geworden door iederen Christen, indien het van meet af zich getoond had in zijn absoluten vorm. Dit is evenwel nooit het geval bij het opkomen van een nieuw verschijnsel in ons actuele leven. Zelfs de Vrijmetselarij ontdekte hare symbolen aan de toen bestaande vereenigingen voor kerkbouw en droeg zorg haar veldbeoelend te verbergen achter het mysterieuze gordijn van opklommende graden. Zoo ontplooit ook het Symbolisme liefst zijn volen bloei slechts in den kring der ingewijden en geeft voor de buitenwereld de voorkeur aan het leven van de parasiet, die steelswijze haar wortelen inboort in de teedere schors van den Christelijken stam. Aansluiting aan de bestaande religie is altijd zijn leidende gedachte geweest, en deze aansluiting ging gemakkelijk genoeg door als poezie op te vatten, wat de kerk als hoogste realiteit belijdt, door de gewijde geschiedenis in het aanklokkelijke kleed te hullen van legende en mythe, en eindelijk door iedere handeling in hare godsdiensstofening slechts als symbolisch te beschouwen.

Hier lijdt daarom geen twijfel, of deze belangrijke en alles beheersende antithese zou duidelijk zijn ingezien door iederen studiemans, en het